

connexions

Educació de la primera infància, igualtat d'oportunitats d'aprenentatge i desenvolupament humà

vista prèvia >

Quan es parla d'educació, sovint, l'àmbit de la primera infància queda relegada a un lloc secundari en el debat públic. Com si no fos prou important. Normalment queda amagada darrera els reptes que ocupen l'atenció de la primària, la secundària o, també, de l'àmbit universitari. L'educació durant la primera infància és, però, un dret que tot infant hauria de tenir garantit, i és una política pública amb una capacitat de transformació de primer ordre per poder transformar les societats, enfortir la igualtat d'oportunitats i combatre la desigualtat social.

Ana Ancheta

Mare i professora de Drets Humans i Educació a la UV

ana.ancheta@uv.es

En els temps que corren, vivim en una era sense precedents d'atenció global vers el desenvolupament i el benestar de la primera infància. Tant és així que, més enllà del paper fonamental d'alguns organismes internacionals en pro d'aquesta causa,¹ fins i tot el mateix fòrum del G20² ha tractat aquest tema per primera vegada en la història, reconeixent el vincle entre infància primerenca i desenvolupament sostenible, i la seva importància a l'hora de trencar el cicle de la pobresa i la desigualtat estructurals.³ Així, la recent «Iniciativa per al Desenvolupament de la Primera Infància del G20» assenyalava que «el 43% de les nenes i els nens amb menys de cinc anys corren el risc de no assolir el seu desenvolupament potencial per patir condicions de pobresa i malnutrició infantil» i proposa «un enfocament multidimensional» per a assegurar que la primera infància rebi la nutrició, la

1 UNESCO, «Global education monitoring report: Accountability in education»; OMS, «Nurturing care for early childhood development».

2 Grup format pels ministres de finances i els governadors dels bancs centrals de les dinou potències econòmiques més poderoses del planeta i la UE.

3 G-20, «El G20 reafirma la importància del desenvolupament de la primera infància».

cura, la salut i l'educació apropiats.⁴ A les últimes dècades, s'ha establert l'Educació i l'Atenció de la Primera Infància com una de les claus per a l'èxit de diversos objectius de l'agenda global, contribuint a l'extensió d'aquestes polítiques i programes arreu del món i convertint la seva millora en una prioritat dels diversos marcs d'acció estratègics en matèria d'educació de les polítiques supraestatals. D'aquesta manera, l'educació i atenció a la primera infància s'ha constituït com una de les mesures fonamentals en aquells països que pretenen aconseguir una major igualtat d'oportunitats en els seus sistemes educatius, però també com a indicador del benestar infantil dins les agendes d'inclusió i cohesió social per a informar sobre la situació dels nens i nenes més petits i dels seus drets.⁵ Els beneficis vitals que aporten l'educació i atenció a l'etapa infantil més primerenca revelen la necessitat d'assegurar la seva equitat, de manera que només advocant una visió dels drets de la primera

4 Íbidem.

5 FUNDAMENTAL RIGHTS ASSOCIATION, «Developing indicators for the protection, respect and promotion of the rights of the child in the European Union».

infància i de la inclusivitat en el seu sentit més ampli, abastant tot tipus de diferència, aquesta pugui formar part de les disposicions polítiques destinades a la tasca de garantir el benestar de tota la població en els seus primers anys de vida.⁶ En aquest context, la democratització de l'educació, en general, i el paper que l'educació de la primera infància juga en la igualtat d'oportunitats educatives de les persones, en particular, s'han convertit en premisses per a l'equitat i la mobilitat social a l'escala global.

Malgrat els importants avenços en relació a la concepció de la primera infància a l'escenari mundial i de la infància com a subjectes de drets, en la realitat s'observen diversos sentits i significats en la pràctica a l'hora de definir i implementar les mesures legislatives i accions jurídicoadministratives en aquest terreny de les polítiques públiques. De fet, en una àmplia majoria de països, el dret a l'educació de la primera infància es constreny a una primera etapa dels sistemes educatius des de l'enfocament propedèutic i preventiu per a

6 SEN, *Desarrollo y libertad*.

La falta d'equitat com a punt de partida accentua les desigualtats derivades de la condició econòmica i social i, a llarg termini, suposa grans diferències al desenvolupament vital

les etapes posteriors, més que com un dret humà propi de totes les persones des del naixement, així com de totes les seves famílies. Al mateix temps, aquestes polítiques resulten molt heterogènies i es construeixen des d'interpretacions de la primera infància molt diverses, presentant àmplies ambigüitats en relació a la gestió dels governs, especialment a les edats més primerenques —des del naixement fins als tres anys d'edat— entre les quals predominen les polítiques governamentals d'abast parcial i amb la persistència de plantejaments assistencialistes. Tot això es tradueix en diferències, tant en l'accés com en la durada de l'escolarització en aquesta etapa educativa, que indiquen que la població infantil accedeix a l'educació obligatòria amb uns nivells de preparació diferents, de manera que la plataforma d'aprenentatge que suposa l'educació infantil pot ser menys sòlida per a uns grups d'infants que per a altres, especialment a les edats més primerenques.⁷ A la primera infància, aquesta falta d'equitat com a punt de partida

7 OCDE, «PISA 2012 results: excellence through equity: giving every student the chance to succeed».

accentua les desigualtats derivades de la condició econòmica i social i,⁸ a llarg termini, suposa grans diferències al desenvolupament vital i un major risc d'exclusió social dels grups més desfavorits. A aquestes disparitats s'afegeixen ara les fortes fractures socials fruit de la digitalització d'unes societats contextualitzades, al seu torn, a l'escenari global d'instabilitat i crisi econòmica.⁹

La realització del dret humà a l'educació de la primera infància passa pel seu ple reconeixement mitjançant legislacions efectives i de la seva concreció en polítiques públiques, així com d'un finançament i justiciabilitat sostenibles que permetin la seva protecció, però també per resoldre la qüestió de què compta com equitat en l'educació de la primera infància, qüestió que ha de constituir un debat obligat a la construcció d'aquest discurs. Aquest últim és un exercici que no és possible fer des de nivells purament abstractes, en la mesura que l'equitat educativa

8 BURGER, *Early childhood care and education and equality of opportunity: theoretical and empirical perspectives on social challenges*.

9 VARGAS-BARÓ i SCHIPPER, *Review of policy and planning indicators in early childhood*.

només pot ser entesa correctament en els seus contextos d'interpretació i representació. És a dir, l'estudi de les desigualtats educatives ha d'anar més enllà de l'atenció global: cal fer-ho des del discurs dels drets de la primera infància, fins a l'anàlisi de les prioritats locals on les influències de poder des de diferents sectors —econòmics, socials, ideològics...— determinen les vides dels nens i nenes més petits, tant a dins com entre països. Aquesta és una reflexió amb el propòsit de superar el seu interès actual i evitar el seu retorn com a mera moda.

Apoderant des de la base del desenvolupament humà

Dues qüestions importants pel que fa al dret humà a l'educació que ostenta la primera infància a l'escenari global de crisi econòmica i polítiques d'austeritat, han de ser considerades per la seva rellevància i compromís en la garantia i efectivitat d'aquest dret: el dret de la primera infància a la infància, en relació a la seva dignitat intrínseca, i el de l'educació, relatiu al seu dret humà fonamental. Pel que fa al dret a la infància,

Els nens i nenes petits són éssers humans que neixen en igualtat de valor i dignitat i són protagonistes actius en la construcció de si mateixos i de la seva consciència del món

s'al·ludeix a la necessitat de preservar el principi, inherent a l'interès superior de tots els nens i les nenes, a viure amb dignitat la seva infància i preservar el respecte per la mateixa, ja que, en la dinàmica actual es ve formulant el seu valor humà universal sota la lògica de la competència i la competitivitat. En aquest sentit, el principi rector de l'interès superior de la infància que repetidament esmenta el Comitè dels Drets de l'Infant a la Convenció dels Drets de l'Infant (CDI),¹⁰ i més en particular els seus articles 9, 18, 20 i 21 que són els més pertinents pel que fa a la primera infància, incideix en la seva consideració primordial en totes les mesures concernents a la primera infància, tant com a grup social com a individus, tot exigint establir mesures actives per a la protecció dels seus drets. Al seu torn, un altre precepte fonamental que contempla la CDI és l'evolució de les facultats com a principi habilitador per referir-se a processos de maduració i d'aprenentatge per mitjà dels quals els nens i nenes, en particular, adquireixen la comprensió dels seus drets i processos de realització

dels mateixos. El respecte d'aquest principi en el desenvolupament de la primera infància i dels seus drets és essencial, i especialment important, a causa de les ràpides transformacions que es produeixen en el funcionament físic, cognitiu, social i emocional durant aquesta etapa del cicle vital. Per això, l'article 5 de la CDI conté la responsabilitat que pares i mares —o altres— tenen per ajustar contínuament els nivells de suport i orientació que ofereixen a la infància i que han de tenir en compte els interessos i desitjos dels nens i nenes, així com la seva capacitat per a la presa de decisions autònomes i la comprensió del que constitueix el seu interès superior. A la primera infància, en general, això requereix més orientació que en etapes posteriors, però es recorda la importància de tenir en compte les diferències individuals i capacitats entre nens i nenes de la mateixa edat i les seves maneres de reaccionar a processos situacionals, per tal de considerar les capacitats en desenvolupament positives i habilitadores sense excusa per a pràctiques autoritàries que restringeixen la seva autonomia i la seva expressió, que tradicionalment s'han justificat al·legant

la relativa immaduresa del nen i la seva necessitat de socialització.¹¹ Pel que fa al seu dret a l'expressió i participació, el Comitè reafirma que l'article 12 de la CDI s'aplica també a la primera infància, emfatitzant que els seus individus són extremadament sensibles al seu entorn i adquireixen amb rapidesa una comprensió de les persones, llocs i rutines que formen part de les seves vides, a més d'una consciència sobre la seva pròpia i única identitat, així com que poden escollir i comunicar els seus sentiments, idees i desitjos de múltiples formes, molt abans de poder comunicar-se mitjançant l'ús del llenguatge convencional. Els nens i nenes petits són éssers humans que neixen en igualtat de valor i dignitat i són protagonistes actius en la construcció de si mateixos i de la seva consciència del món a través de les relacions i interdependències socials, així com també, són subjectes de drets, de tots els drets, des del principi de les seves vides. Per tot això, cal treballar cap a una cultura de la infància, i de la primera infància, i dels seus drets, que per-

¹¹ Lansdown, *The evolving capacities of children: implications for the exercise of rights*.

10 ONU, «Convention on the rights of the child»

Tot i que la infància és un sector de la població especialment vulnerable, els seus problemes específics són principalment el resultat de l'absència de polítiques socials més àmplies

meti a tots els nens i nenes viure la seva infància amb llibertat i plenitud. Igualment, la infància ha de poder participar en i de tot allò que més els afecta, ja que en moltes esferes que són del seu interès i on cal que hi sigui present, encara no hi té cap paper i fins i tot s'invisibilitza. En efecte, a la pràctica, els drets fonamentals anteriorment mencionats no sempre són respectats, especialment com més vulnerats són els entorns en els quals creix la primera infància i més vulnerables són, per la seva edat, els nens i les nenes petits. Així mateix, és possible discernir l'emergència d'una perspectiva de la dimensió social per damunt de l'agenda de protecció —concretament, en relació a la demografia, ocupació, educació i cura infantil— que té implicacions per als nens; aquest enfocament situa amb fort èmfasi les necessitats de l'economia per sobre de les dels ciutadans a l'actualitat, doncs, tot i que la infància és un sector de la població especialment vulnerable, els seus problemes específics són principalment el resultat de l'absència de polítiques socials més àmplies.¹²

12 RUXTON, «What about us? Children's rights in the European Union».

Tot això fa necessari donar compte de la falta de consciència social cap a la infància, com a categoria diferent que adquireix significat dins el context social i cultural específic, que des del prisma occidental s'ha tendit a homogeneïtzar.¹³ En definitiva, la ciutadania ha de saber més i millor sobre els nens i nenes més petits, per a això és fonamental el compromís i atenció institucionals dels estats per donar efectivitat als seus drets.

Pel que fa al dret a l'educació, es tracta de restituir els drets de la primera infància en general, ja que d'això depèn que es pugui treballar vers la consecució d'aquest, donat que no només es tracta d'un dret de tots els nens i les nenes més petits, sinó també de les seves famílies. Heus aquí una esfera important d'un debat tradicionalment ideològic per a la garantia del dret a l'educació i atenció de la primera infància en relació al paper de les famílies i de l'estat. Des de la reflexió aquí plantejada, la societat en el seu conjunt, especialment els principals actors

13 VERHELLEN, *Convention on the rights of the child: background, motivation, strategies, main themes*.

i agents implicats en els drets de la primera infància, ha de repensar l'educació que anhelem, superant aquest debat i assumint la responsabilitat compartida envers el seu dret universal. L'educació i l'atenció dels nens i nenes més petits no pot plantejar-se i reduir-se a un mer recurs assistencial i prioritari que permeti a les famílies conciliar amb la vida laboral, sinó que s'ha de formular des del compromís amb l'equitat d'oportunitats educatives des de la primera infància, de forma que compti amb una qualitat que reflecteixi la prioritat que aquesta es mereix en l'elaboració, planificació i implementació de polítiques. Els nens i nenes més petits són ciutadans de dret propi que hem de respectar i, al mateix temps, són especialment vulnerables i es veuen afectats per la inequitat i la injustícia social de manera que la garantia dels seus drets ha de ser una responsabilitat pública compartida. Si bé l'educació i atenció de la primera infància forma part del dret a l'educació, que es garanteix universalment en els diversos instruments internacionals, la comprensió de l'educació infantil com a dret de tots els nens i nenes, així com el seu tractament de plena

L'educació i l'atenció dels infants no poden plantejar-se i reduir-se a un mer recurs assistencial que permeti a les famílies conciliar amb la vida laboral, sinó que s'ha de formular des del compromís amb l'equitat d'oportunitats

legitimitat en el sentit més ampli, ha estat reconegut per primera vegada només durant els últims anys.¹⁴ Així, tot i que l'article 28 de la CDI tracta del dret a l'educació de la infància, quan aquesta va ser escrita no va especificar aquest dret per a la primera infància, així com tampoc la inseparabilitat entre la cura i l'educació; mancança que no es va resoldre fins que no s'elaborà l'Observació General número 7 per part del Comitè dels drets de l'Infant de l'ONU al 2005, en què es reitera que els nens i nenes petits són portadors de tots els drets consagrats a la CDI i s'interpreta que el dret a l'educació comença al néixer, assenyalant que aquest està estretament vinculat al dret de la primera infància al màxim desenvolupament possible, segons disposa l'article 6.2 de la Convenció. En aquesta disposició, tot i que de caràcter no vinculant per als estats, es recullen els drets de la infància d'edat més primerenca i les necessitats especials pel que fa a la seva criança, protecció i educació, així com les obligacions que incumbeixen els estats part per garantir-les espe-

cíficament centrades en la primera infància, que queda definida com «el període comprès des del naixement fins als vuit anys d'edat», i que inclou tots els nens i nenes petits fins al període de transició que culmina amb la seva escolarització. Pel que fa a l'educació i atenció de la primera infància, avança en aquest àmbit en interpretar que el dret a l'educació de tots els nens i nenes comença al néixer i va estretament unit al dret al desenvolupament —tal com es determina a l'article 6.2 de la CDI. De manera específica, en el seu article 29.1 assenyala que «els estats part acorden que l'educació de l'infant ha d'estar dirigida a (...) el desenvolupament de la personalitat, el talent i les habilitats físiques i mentals de l'infant al màxim del seu potencial» i que el seu objectiu és «capacitar l'infant a través del desenvolupament de les seves habilitats, de l'aprenentatge i altres capacitats, de la dignitat humana, de la seva autoestima i de la seguretat en si mateix». Igualment recorda que això s'ha d'aconseguir d'una manera centrada en el nen, d'acord amb la seva naturalesa i reflectint els drets i la dignitat inherent de l'infant i als estats part que el dret a l'educació inclou a tots els nens

i nenes que han de ser capaços de participar en l'educació, sense cap tipus de discriminació —art. 2. Així, la interpretació actual del Comitè sobrepassa l'estreta visió de l'educació com a escolarització, oferint una visió comprensiva i comunitària dels serveis al llarg de la primera i la posterior infància, tant per als més petits i per a les seves famílies, com per als seus cuidadors i educadors que ofereixen aquests serveis —i per a molts nens i nenes la subjacent continuïtat— sobre la qual construir la progressió de la seva infància.¹⁵

Des d'aquest enfocament, l'educació i atenció de la primera infància es planteja com un concepte més ampli, que implica fonamentalment una manera pròpia d'entendre l'educació dels nens i nenes més petits.¹⁶ Inspirant-se en el primer objectiu de l'Educació Per a Tots (EPT) relatiu al Marc d'Acció de Dakar, aprovat el 2000, que se centra alhora en l'atenció i educació de la primera infància, el terme «atenció» engloba

14 ANCHETA, «El derecho a la educación y atención de la primera infancia en la Europa actual».

15 WOODHEAD i MOSS, *Early Childhood and Primary Education: Transitions in the Lives of Young Children*.

16 ANCHETA, *La escuela infantil hoy. Perspectivas internacionales de la educación y atención de la primera infancia*.

Es tracta d'incorporar una pedagogia que apoderi la primera infància, integrant l'educació i la cura, permetent a tots els éssers humans enlairar-se cap a la vida mateixa

generalment les cures en matèria de salut, higiene i nutrició rebuts pels nens i nenes més petits en un entorn protector i segur que promou el seu benestar cognitiu i socioafectiu; i l'accepció de l'«educació» s'estén més enllà de l'ensenyament formal, ja que engloba la visió de la pròpia Observació General número 7, on educació i atenció formen part d'un tot ja que són necessàries per propiciar el creixement, el desenvolupament i l'aprenentatge globals en la primera infància.¹⁷ Conseqüentment, aprenentatge i creixement no es poden esdevenir en seqüència, ja que són parts integrals del mateix procés de desenvolupament holístic, i no es donen invariablement institucionalitzades ni són practicades de forma separada. En un esforç per emfatitzar aquesta inseparabilitat, la pròpia Observació 7 també recupera la paraula *educare*,¹⁸ si bé en general aquest terme s'ha utilitzat fonamentalment al si de la comunitat acadèmica i no s'ha propagat en el discurs polític dels governs. Reprenent aquest èmfasi, la terminologia de l'EAPI es basa en els diversos tipus de serveis

i intervencions que atenen des del naixement fins als vuit anys d'edat els nens i nenes més petits i les seves famílies per tal de respondre a les seves demandes d'educació i atenció des d'un enfocament holístic dels seus drets. La preocupació per l'atenció integral o el desenvolupament holístic de la primera infància es posa de manifest també a les anàlisis realitzades per les organitzacions educatives i en les recomanacions derivades de les trobades internacionals, les quals assenyalen la importància d'una educació i atenció primerenques. Són molts els estudis que realcen la importància d'adoptar aquest enfocament que ja ha influenciat les agendes de diferents països. De fet, una majoria significativa d'aquests estan aplicant l'enfocament integral per a formular llurs polítiques nacionals o utilitzant el seu marc en el desenvolupament d'estratègies econòmiques.

En definitiva, es tracta d'incorporar una pedagogia que apoderi la primera infància, integrant l'educació i la cura, permetent a tots els éssers humans enlairar-se cap a la vida mateixa, per a fomentar l'autonomia, el benestar i el desenvolupament infantil, superant les estretes mires de la lògica competitiva del capital humà, entenent des

d'aquí el desenvolupament humà cap a la construcció d'un ésser que sigui capaç de desenvolupar totes les seves potencialitats i pugui ser capaç de prendre les seves pròpies decisions informades per poder viure una vida digna i conviure amb dignitat amb la resta d'individus.

Una mirada al futur... en el present

El desenvolupament normatiu específic en els tractats internacionals ha resultat insuficient, en la mesura que és a l'àmbit no convencional i declaratiu on s'han produït els principals compromisos. La manca de reconeixement del dret a l'educació i atenció de la primera infància, a diferència d'altres etapes educatives, ha incidit en un desenvolupament desigual dels serveis i dotació de xarxes públiques; la seva constatació ajuda a explicar l'hegemonia del discurs instrumental sobre la necessitat de justificar amb arguments productivistes la dotació de recursos públics en aquesta etapa.¹⁹ A més a més, en examinar la planificació i

17 MYERS, «El derecho a la educación: calidad y equidad en educación preescolar».

18 Neologisme anglès a partir del terme *education* [educació] i *care* [cura].

19 EDUCATION INTERNATIONAL, *Early childhood education: a global scenario*.

Davant el risc d'exclusió de la cura i l'educació que els infants necessiten, cal que les polítiques o mesures per garantir el principi d'igualtat d'oportunitats siguin revisades

finançament dels governs, així com la cooperació de donants a països en desenvolupament, sembla que aquest dret de la primera infància i el seu caràcter d'indivisibilitat respecte els altres drets no és acceptat àmpliament i la implementació de polítiques d'EAPI continua sent perifèrica amb moltes limitacions en la seva coordinació, la qual cosa provoca la pèrdua d'oportunitats per a molts nens i nenes, perpetuant així les desigualtats des de la base. L'accés als serveis d'EAPI es veu dificultat per un nombre de factors fins a tal punt que posa els més petits en risc d'exclusió de la cura i l'educació que necessiten i per aquesta raó les polítiques o mesures per garantir el principi d'igualtat d'oportunitats han de ser revisades, no només a partir d'aquestes barreres, sinó també quant a la qualitat de l'oferta educativa que s'ofereix i l'abast dels resultats per als diferents col·lectius. Abordar els drets de la primera infància implica entrar a discutir les seves condicions reals de realització i considerar també la dimensió de l'equitat en l'avaluació de la qualitat dels programes, anàlisi que al seu torn precisa la definició d'una educació de qualitat per a tots els nens i

nenes, equitativament accessible, assequible, acceptable i adaptable.²⁰ De la mateixa manera, per a afrontar un tractament sistemàtic de la situació d'aquests nens i nenes, es considera fonamental el desenvolupament i l'aprofundiment de l'anàlisi de les relacions entre les variables de les famílies i l'EAPI per tal d'identificar i documentar els factors que estan afectant la inclusió o exclusió dels programes; però en general, hi ha una manca d'estudis que explorin les relacions entre aquest tipus d'indicadors, en la mesura que revelen el percentatge de nenes i nens no matriculats, però res ens diuen sobre qui són i d'on provenen, ni per què no participen en els mateixos.

La manca de reconeixement dels nens i nenes més petits com a subjectes de dret propi i del seu corresponent marc d'implementació o aplicació resulten factors crítics per a la perpetuació d'aquests buits, al costat de la feble o absent exigència als governs per complir amb les seves responsabilitats. La CDI, com a instrument de dret, permet reafirmar

valors socials i orientacions de la pràctica tant en els nivells de l'estat, la comunitat, la família i la primera infància, ja que només des del reconeixement específic de que els nens petits són éssers humans i ciutadans dotats de drets amb «el dret a tenir drets» es pot assolir un avenç transcendental.²¹ Això comporta, a més a més, reconèixer el principi de prioritat i protecció especials per llur condició de ser subjecte en desenvolupament, i al qual per tant li corresponen drets específics. Pel que fa a la primera infància, tal propòsit no ha resultat fàcil d'aconseguir per diverses raons que han provocat que les activitats de seguiment de la CDI hagin estat febles en relació amb la cura, l'educació i el desenvolupament infantil primerencs,²² en la mesura que han emfatitzat indicadors quantitius per planificar i avaluar la Convenció, basant-se en mesures de consens que poden ser comparades internacionalment, però que no han permès determinar l'estat de la primera infància en les seves diverses

20 TOMASEVSKI, *Human rights obligations in education: the 4A scheme*.

21 CILLERO, «Los derechos del niño: de la proclamación a la protección efectiva».

22 MYERS, «The convention on the rights of the child: moving promises to action».

La perspectiva de l'educació a la primera infància com un dret humà sol ser reduïda a una visió economicista i utilitarista, sustentada en la idea de crear «capital humà»

dimensions mitjançant el desenvolupament d'indicadors qualitius per determinar la naturalesa i la incidència dels obstacles específics que produeixen i promouen l'exclusió, discriminació i negació dels drets humans en aquesta etapa del cicle vital. La construcció i ús d'indicadors sobre l'EAPI continua sent un tema obert a la discussió entre els especialistes, ja que la seva definició sobrepassa els aspectes biològics aconseguint aspectes socials, polítics i culturals que són, per antonomàsia, relatius i discutibles i inseparables de les institucions, organitzacions i reglaments elaborats al voltant de la primera infància pels que aquesta, al seu torn, es veu instituïda i remodelada.

Actualment, l'evidència de la importància del desenvolupament de la primera infància ha donat lloc a resultats basats cada cop més en la investigació, un d'ells captat a través de l'enquesta MICS d'Unicef, tot i que en la pràctica no existeix consens en un indicador que pugui ser recollit de forma cost-eficient i comparat entre diversos països, particularment entre els d'ingressos baixos i alts. Aquestes enquestes a les llars tenen els

seus propis problemes com a fonts d'informació per a un seguiment a escala mundial, però permeten fer estimacions de l'assistència a l'ensenyament preescolar de nens de cinc anys o més, gràcies a la qual cosa es pot fer una observació més detallada dels patrons d'assistència per edats i a evidenciar discrepàncies que poden ajudar a estimar la dimensió de l'assistència no registrada a l'ensenyament preescolar.²³

A causa de diverses raons —que inclouen el limitat desenvolupament normatiu, la persistència de visions patriarcals i adultcèntriques, la ingerència dels organismes financers internacionals en la definició de les polítiques educatives, la subordinació d'aquestes polítiques a les necessitats del mercat i la falta d'interès dels governs—, la perspectiva de l'educació a la primera infància com un dret humà sol ser reduïda a una visió economicista i utilitarista, sustentada en la idea de crear «capital humà» — la possibilitat de preparar les persones per la seva vida futura i per construir millors condicions

econòmiques—, que anul·la els subjectes centrals —els nens i les nenes— impeding la seva participació activa i alimentant grans asimetries estructurals, a més de reduir la riquesa cultural i diversitat intrínseca dels processos pedagògics a simples mecanismes d'acumulació.²⁴ Des d'aquest enfocament, la superació d'aquests obstacles estructurals no se soluciona seguint les lleis del mercat, sinó amb el canvi i la generació de noves lògiques basades en el respecte a la diversitat i l'exercici d'una educació i atenció a la primera infància basada en els drets humans, prestant atenció a les necessitats i drets individualment. Amb tot, és difícil consensuar una comprensió relativament comuna pel que fa a què es refereix la categoria «primera infància» i a com s'han d'implementar les intervencions en la mateixa, tot i que els intents i els esforços són cada vegada més grans. De tot això es desprèn que els termes associats a la primera infància van més enllà de ser simples etiquetes: impliquen diferents propòsits, pràctiques pedagògiques i modalitats de provisió,

23 UNESCO, «Global education monitoring report: Accountability in education».

24 MUÑOZ, «Derechos desde el principio. Atención y educación en la primera infancia».

Els termes associats amb la primera infància van més enllà de ser simples etiquetes: impliquen diferents propòsits, pràctiques pedagògiques i modalitats de provisió

a més de la diversa condició social i econòmica del personal involucrat.²⁵

Amb tot, no és una qüestió de drets infantils, sinó de drets humans de tots els nens i les nenes per marcar la diferència, i no només com a futurs éssers humans, sinó com humans de ple dret en el present actual. Així mateix, l'EAPI constitueix una necessitat fonamental per a qualsevol societat a través de la qual es construeixen i reconstrueixen les cultures, es perpetuen les tradicions i es possibiliten la innovació i la transformació.²⁶ L'educació infantil i l'atenció de la primera infància poden ser un instrument al servei de la protecció de la infància i de la prevenció de riscos, però sobretot pel valor propi de la primera infància avui i en si mateixa, s'ha de garantir el dret de tots els nens i nenes petits per atorgar-li a aquest sector de la humanitat la prioritat política i l'atenció institucional que es mereix. Aquesta opció es basa en l'assumpció que «la protecció

dels drets de l'infant només pot ser aconseguida mitjançant la provisió d'una atenció holística qualitativa des del començament», traslladant els principis i articles de la CDI als termes més concrets implicats en el desenvolupament infantil, i amb la total implementació d'aquest tractat es fa més factible. Finalment, els països haurien d'avançar cap a l'adopció de polítiques d'estat en matèria d'atenció i educació de la primera infància, de manera que perdurin al llarg de diferents legislatures i fomentin solucions duradores, que ajudin a desenvolupar una visió a mig termini d'aquest tema, impactin en la cultura de la societat i construeixin una institucionalitat ferma dels drets socials i educatius de la primera infància. Els nens i nenes més petits són ciutadans de dret propi que hem de respectar, i al mateix temps, són especialment vulnerables i es veuen afectats per la iniquitat i la injustícia social, de manera que la garantia dels seus drets ha de ser una responsabilitat pública compartida.

Perquè cal no oblidar que la primera infància és avui el missatge viu que enviem a un demà que desconeixem. ■

²⁵ ANCHETA, *La escuela infantil hoy. Perspectivas internacionales de la educación y atención de la primera infancia*.

²⁶ URBAN, *Early childhood in Europe. Achievements, challenges and possibilities*.

■ Bibliografía

ANCHETA ARRABAL, Ana. *La escuela infantil hoy. Perspectivas internacionales de la educación y atención de la primera infancia*. Valencia: Tirant Lo Blanch, 2011.

ANCHETA ARRABAL, Ana. «El Derecho a la Educación y Atención de la Primera Infancia en la Europa Actual». A *Educatio Siglo XXI*, vol. 3 (2), pàg. 129-148, 2012.

BURGER, Kaspar. *Early childhood care and education and equality of opportunity: Theoretical and empirical perspectives on social challenges*. Springer: Wiesbaden, 2013.

CLLERO, Miguel. «Los Derechos del niño: de la proclamación a la protección efectiva». A *Justicia y Derechos del Niño*, núm. 3. Buenos Aires: UNICEF, 2001.

COMITÉ DE LOS DERECHOS DEL NIÑO. *Convención sobre los Derechos del Niño*. Ginebra: Naciones Unidas, 1989.

EDUCATION INTERNATIONAL. *Early Childhood Education: a global scenario*. Brussel-les: Education International, 2010.

G20. «El G20 reafirma la importancia del desarrollo de la primera infancia» [en línia]. A G20, de 1 de octubre de 2018. Disponible a: <www.g20.org>.

FUNDAMENTAL RIGHTS ASSOCIATION. «Developing indicators for the protection, respect and promotion of the rights of the child in the European Union». Disponible a: <www.fra.europa.eu>.

LANSDOWN, Gerison. *The Evolving Capacities of Children: Implications for the Exercise of Rights*. Florence: UNICEF Innocenti Research Centre, 2005.

MUÑOZ, Vernor. «Derechos desde el principio. Atención y Educación en la Primera Infancia» [en línia]. A *Global Campaign For Education*, 2012. Disponible a: <www.campaignforeducation.org>.

MYERS, Robert. «The Convention on the Rights of the Child: Moving Promises to Action». A *The Consultative Group on Early Childhood Care and Development*, núm. 17, 1995.

MYERS, Robert. «El derecho a la educación: calidad y equidad en educación preescolar» [en línia]. Disponible a: <www.acude.org>.

ONU. «Convention on the rights of the child» [en línia]. Disponible a: <www.ohchr.org>

ONU. «Observación General núm. 7. Realización de los derechos del niño en la primera infancia. CRC/C/GC/7», 14 de novembre del 2005.

OCDE. «PISA 2012 results: Excellence through equity: Giving every student the chance to succeed» [en línia]. Disponible a: <www.dx.doi.org>.

OMS. «Nurturing Care for Early Childhood Development» [en línia]. Disponible a: <www.who.int>.

RUXTON, Sandy. «What about us? Children's Rights in the European Union». A *Next Steps. EURONET*. Disponible a: <www.euronet.org>.

SEN, Amartya. *Desarrollo y Libertad*. Barcelona: Ed. Planeta, 2000.

TOMASĚVSKI, Katarina. *Human Rights Obligations in Education: The 4-A Scheme*. Nijmegen: Wolf Legal Publishers, 2006.

UNESCO. *Global Education Monitoring Report 2017/8: Accountability in education: Meeting our commitments*. París: UNESCO, 2018.

URBAN, Mathias. *Early Childhood Education in Europe. Achievements, Challenges and Possibilities*. Brussel-les: Education International, 2009.

VARGAS-BARON, Emily; SCHIPPER, Julia. *Review of policy and planning indicators in early childhood*. París: Rise Institute, 2012.

VERHELLEN, Eugeen. *Convention on the rights of the child: background, motivation, strategies, main themes*. Leuven: Garant, 2000.

WOODHEAD, Martin; MOSS, Peter (eds.). *Early Childhood and Primary Education. Transitions in the Lives of Young Children*. Milton Keynes, The Open Universit, 2007.